

*...Bəlkə bundan ötrü yaranmışdı o:
Bütün həyatında yalnız bircə dəm
Olaydı qəlbinə ən yaxın həmdəm!..
İ.V.Turgenev*

BİRİNCİ GECƏ

Gözəl bir gecə idi, elə gecə ki, sevimli oxucum, belə gecələri biz ancaq gəncliyimizdə hiss edə bilərik. Səma elə ulduzlu, elə parlaq idi ki, ona baxan qeyri-ixtiyari öz-özünə bu sualı verərdi: “Doğrudanmı belə bir səma altında müxtəlif xasiyyətli, acıqlı və şıltaq insanlar yaşayır?” Bu, yeni sualdır, sevimli oxucum, həm də çox yeni, ancaq Allah eləsin ki, bu sual sizin qəlbinizdə tez-tez oyansın!.. Müxtəlif şıltaq xasiyyətli və acıqlı cənablar haqqında danışarkən mən həmin gün ərzində özümün təmiz davranışından söhbət açmaya bilmərəm. Səhərdən nə isə, qərribə bir kədər mənə əzab verməyə başladı. Birdən mənə elə gəldi ki, hamı məni tərk edir, hamı məndən uzaqlaşır. Əlbəttə, haqlı olaraq soruşa bilərlər: “Hamı, yəni kim?” Bu ona görə haqlı sualdır ki, səkkiz ildən bəri Peterburqda yaşadığıma baxmayaraq, demək olar, özümə heç bir tanış tapa bilməmişəm. Lakin tanış mənim nəyimə lazımdır? Onsuzda bütün Peterburq mənə ta-

nışdır bax, elə bunun üçündür ki, bütün Peterburq yı-
ğışıb yaylağa köçərkən mənə elə gəldi ki, hamı məni
tərk edir. Tək qalmaq məni qorxutdu və nə üçün da-
rındığımı bilmədən, dərin bir kədər içərisində düz üç
gün şəhəri gəzdim. Nevskiyə, bağa, Sahil küçəsinə,
xülasə, hara getdimsə, bütün il ərzində həmin yerdə,
həmin saatda rast gəlməyə adət etdiyim adamların heç
birini görə bilmədim. Onlar, şübhəsiz, məni tanımır-
dılar, amma mən onları tanıyıram, yaxşı tanıyıram.
Mən onların sir-sifətinə demək olar ki, öyrəşmişəm,
onlar şən olanda mən də baxıb sevinirəm, qanları
qara olanda isə qüssələnirəm. Mən Allahın hər günü,
müəyyən bir saatda Fontankada təsadüf etdiyim bir
qoca ilə demək olar ki, dostlaşmışam. Onun sifəti
təkəbbürlü və düşüncəlidir. Həmişə öz-özünə nə isə
pıçıldayır və sol əlini havada yelləyir, sağ əlində isə
uzun, qızıl dəstəli çəlik var. O da mənimlə mehriban-
dır və ürəkdən mənə hörmət bəsləyir. Əgər müəyyən
saatda Fontankanın həmin yerində qoca dostuma rast
gəlməsəm, əminəm ki, o kədərlənər. Bax, buna görə
də biz, bəzi hallarda, xüsusilə kefirmiz yaxşı olanda
bir-birimizə az qala baş əyib keçirik. Bu yaxınlar-
da, arada tam iki gün görüşməyib, üçüncü gün bir-
birimizə rast gəldiyimiz zaman salamlaşmaq üçün
papaqlarımızı çıxarmaq istəyirdik ki, xoşbəxtlikdən
vaxtında ayıldیق, əllərimizi aşağı saldıq və təəssüflə
bir-birimizin yanından ötüb-keçdik. Mənə evlər də
tanışdır. Mən yol gedərkən tanıdığım hər bina san-

ki məndən qabağa yüyürüb, küçənin başında durur, bütün pəncərələrindən mənə baxır və az qala deyir: “Salam! Necəsiniz? Mən də, Allaha şükür sağ-salamatam, may ayında üstümə bir mərtəbə də artıracqlar”, yaxud: “Əhvalınız necədir? Məni sabah təmirə verirlər”, ya da: “Az qalmışdı ki, yanıb kül olum, özümdə bərk qorxmuşam” və ilaxirə. Onların içərisində mənim sevimli, yaxın dostlarım var; bu yay fəslə onlardan biri memarın yanında müalicə olunmaq fikrindədir. Mən hər gün qəsdən gedib yoxlayacağam ki, başdansaovma müalicə eləməsinlər, pərvərdigara, sən özün onu hər bələdan saxla!.. Açıq-çəhrayı rəngli gözəl bir evciyin başına gələn hadisəni heç vaxt unutmaram. Bu, daşdan tikilmiş balaca bina, qonşuluğundakı kobud binalara elə məğrur-məğrur baxırdı ki, hər dəfə qabağından ötəndə məni elə mehriban-mehriban süzürdü ki, ürəyim fərəhlə dolurdu. Keçən həftə yenə tanış küçə ilə gedirdim, dönüb dostuma baxanda birdən qulağıma şikayətli qışqırıq gəldi: “Ah, məni sarı boya ilə rəngləyirlər!” Canilər! Vəhşilər! Onlar heç bir şeyə – nə sütunlara, nə qapı-pəncərə haşiyələrinə rəhm etmirlər, dostum başdan-ayağa bülbül kimi sap-sarı idi. Bu hadisə kefini elə pozdu ki, hirsimdən gözlərim yaşardı; mən, üzündə ölü rəngi çəkilmiş, eybəcər hala salınmış zavallı dostumla görüşməyə, ona baxmağa indi də cürət eləyə bilmirəm.

Oxucum! Artıq siz, mənim bütün Peterburqla necə tanış olduğumdan xəbərdarsınız.

Yuxarıda söylədiyim kimi, mən öz narahatlığımın səbəbini öyrənənə qədər üç gün əzab çəkdim. Küçəyə çıxanda bu əzab daha da artırdı. (O yoxdur, bu yoxdur, o birisi hara gedib!) Evdə də elə darıxırdım ki, özümə yer tapa bilmirdim. Bunun səbəbini öyrənmək üçün iki gecə fikirləşdim. Yaşadığım bu kiçik bucaqda nəyim çatışmır? Nə üçün evdə özümü pis hiss edirəm? Bu fikirlərlə dönüb, yaşıl rəngli, his basmış divarlara, Matryonanın çox işgüzarlığı sayəsində hörümçək torları ilə örtülmüş tavana heyrətlə baxırdım, ev şeylərini başdan-başa nəzərdən keçirirdim, hər kürsünü yoxlayırdım, bəlkə, deyirdim, darıxmağımın səbəbi bunlardır? (Bir kürsü həmişəki yerindən tərpənəndə dərhal əsəbiləşirdim.) Dəfələrlə pəncərədən boylanıb küçəyə tamaşa eləyirdim, ancaq əbəs yerə, heç bir yüngüllük duymurdum! Mən, hətta, Matryonanı çağırıb, hörümçək torlarını təmizləmədiyi və ümumiyyətlə səliqəsizliyi üçün onu məzəmmət etdim; o isə yalnız təəccüblə mənə baxdı və bir söz demədən çıxıb getdi, hörümçək torları indi də əvvəlki qayda ilə öz yerindən asılıb qalıb. Nəhayət, ancaq bu gün səhər işin nə yerdə olduğunu başa düşdüm. Axı, adamlar məni tək qoyub, yaylağa əkilirlər! Belə yersiz bir sözə görə sizdən üzr istəyirəm, lakin elə halda idim ki, dəbdəbəli sözlər heç yadıma düşmədi... Çünki hamı – Peterburqda olan hər kəs yaylağa köçmüşdü və ya köçməyə hazırlaşırı; çünki özünə fayton tutan hər hansı mötəbər görkəmli, hörmətli ailə

sahibinə çevrilirdi; bu cənab öz adi vəzifələrini yerinə yetirəndən sonra ailəsilə birlikdə xüsusi bağına köçürdü; çünki indi hər yoldan ötən şəxsin ayrıca bir görkəmi vardı, elə bil o, rast gəldiyi adamlara demək istəyirdi: “Cənablar! Biz burada elə-belə, müvəqqəti yaşayırıq, iki saatdan sonra yaylağa köçəciyik!” Bir də görürdüm ki, kiminsə nazik, qar kimi ağ barmaqları tanıdığım bir evin pəncərəsini içəridən taqqıldadır, sonra pəncərə açılır, gözəl bir qız küçəyə boylanır, gülsatanı çağırır, – o saat bilirdim ki, qız bu gülləri, şəhərin cansıxıcı bürküsündə baharın gözəlliyi və çiçəklərin ətrilə nəşələnmək xatirinə almır, ona görə alır ki, tezliklə o da yaylağa köçəcək və bu gülləri özü ilə aparacaqdır. Hələ bu bir yana dursun, mən, təbir caizsə, öz kəşflərimdə elə müvəffəqiyyətlər əldə etmişdim ki, kimin hansı yaylaqda yaşadığını bir baxışla, yanılmadan təyin eləyə bilirdim. Kamennı və Aptekarski adalarının, yaxud Peterqof yolu ətrafının sakinləri öz incə hərəkətləri, qəşəng yay geyimləri və şəhərə gəldikləri zaman mindikləri gözəl dilcanlarla başqalarından fərqlənirdilər. Parqolovoda və ondan bir az uzaqda yaşayanlar adamın diqqətini dərhal öz ehtiyatlı və təmkinli, ağır davranışları ilə “cəlb edirdilər”; Krestovski adasından gələnlərin üzü adətən həmişə sevincli olurdu. Bəzən küçədə dayanıb, yaylağa gedənlərə tamaşa edirdim; budur, köç arabalarının sürücüləri, əlləri cilovlu, uzun bir cərgəyə düzülüb, atların yanınca tənbel-tənbel yeriyirlər, arabalar hər

cür əşya ilə-masa, kürsü, Türkiyədən, yaxud başqa yerdən gətirilmiş divan və qeyri ev müxəlləfatı ilə dağ kimi yüklənmişdir, hələ bu şeylər az imiş kimi, yükün üstündə arıq bir aşpaz qadın da əyləşib, ağasının malını göz bəbəyi kimi qoruyur; bu yanda isə ev avadanlığı ilə yüklənmiş qayıqlar Neva, ya da Fontanka sularında Qara çaya tərəf, yaxud adalara sara üzürlər, – bu arabalara və qayıqlara baxdıqca onların sayı mənim gözlərimdə artır, onu, yüzü keçirdi, elə bil hər şey köç karvanlarına dönüb yaylaqlara axışır-dı, sanki bütün Peterburq azacıq sonra boş bir səhraya çevriləcəkdi; nəhayət, bütün bunlar məni elə bir vəziyyətə gətirdi ki, varlığımı bürüyən həya, təhqir və kədər hisslərindən nə edəcəyimi bilmədim; yaylaqda mənim heç kəsə və heç nəyə yox idi. Mən qabağımıza çıxan hər hansı bir arabada, hər hansı mötəbər görkəmli cənabın faytonunda getməyə hazırdım; lakin heç kəs, bəli, heç kəs məni dəvət eləməirdi; sanki məni unutmuşdular, sanki mən onların nəzərində həqiqətən yad bir adam olmuşdum!

Mən uzun müddət və çox gəzdim, belə ki, adətım üzrə, harada olduğumu tamamilə unutduğum vaxt birdən xəyalatdan ayılıb, özümü şəhər darvazasının yanında gördüm. Bir anda qəlbimə sevinc doldu və mən şəhər darvazasının o tərəfinə keçdim, şumlanmış çöllərin və yaşıl çəmənlərin arası ilə yeriməyə başladım, yorğunluğuma baxmayaraq, üstümdən bir yükün tədricən yox olub getdiyini duyduam. Yoldan